

Ahmed Essa, Othman Ali, *Studije o islamskoj civilizaciji: muslimanski doprinos renesansi*. Sarajevo: Centar za napredne studije, 2016. Str. 294. ISBN 978-9958-022-34-0.

Knjiga *Studies in Islamic Civilization: The Muslim Contribution to the Renaissance* objavljena je na engleskom jeziku 2010. godine. Prijevod na bosanski priredio je 2016. godine Munir Drkić u izdanju *Centra za napredne studije*. Izdanje na bosanskom jeziku donosi i riječ prvobitnog izdavača knjige na engleskom jeziku, Internacionalnog instituta za islamsku misao, u kojoj se objašnjavaju razlozi zbog kojih se Institut odlučio na ovu i njoj slične publikacije. Jedan od navedenih razloga jeste i neobična pozicija muslimana danas jer se posmatraju kroz prizmu njihove „lascivne, nasilju sklone i općenito nepoželjne pređašnje kulture“. Takav trend toliko je zastupljen da se dostignuća islamske kulture rijetko nazivaju „civilizacijom“. Knjiga *Studije o islamskoj civilizaciji* pokušava ispraviti takvu pogrešnu sliku, ukloniti predrasude prisutne na Zapadu, iznoseći argumente koji potvrđuju tezu da bi se renesansa na Zapadu teško desila bez doprinosa islamske civilizacije u srednjem vijeku – koji se u Evropi tako često označava kao *mračno doba*. Paralelno s trajanjem *mračnog doba* egzistira hiljadugodišnja islamska civilizacija, koja se širila na impozantnom prostoru. Ta civilizacija spasila je antičko znanje, koje bi inače ili bilo izgubljeno ili se ne bi koristilo i unapređivalo stotinama godina. Zbog svega navedenog, ovakva je publikacija dobrodošla i za čitatelje u Bosni i Hercegovini.

Knjiga se sastoji od petnaest poglavlja. U prvim poglavljima pratimo pojavu islama, uspostavu prve muslimanske zajednice i njeno teritorijalno širenje na tri kontinenta. Tu nalazimo opisan i islamski fenomen koji predstavlja srž dostignuća islamske civilizacije: potragu za znanjem. Ovaj fenomen, sadržan u prvim riječima Objave, predstavlja univerzalni motiv muslimana – vjersku obavezu da šire, produbljuju svoje znanje i njime razvijaju zajednicu. Poglavlja koja slijede prikazuju kako su širenje islamske misli, način uređenja države, organizacija života, razvoj trgovine, tehnologije, prirodnih nauka, medicine i naposljetku književnosti i umjetnosti pratili teritorijalnu ekspanziju muslimanske zajednice.

Autori knjige ne osporavaju činjenicu da su muslimani na arapski jezik previeli i preuzeli tekovine civilizacija koje su im prethodile, ali su u ovoj studiji iznese-ni brojni argumenti koji pokazuju da islamska civilizacija nije samo posuđivala, nego i značajno unapređivala znanja i u vremenu koje se u Evropi naziva mrač-no izgradila most između Istoka i Zapada. Islamska civilizacija tako predstavlja kontinuitet između pada Zapadnog rimskog carstva i procvata Evrope u periodu renesanse.

Dok se čita ova knjiga, mogu se povući i neke paralele između onoga što nazivamo zapadnom/antičkom civilizacijom i onoga što nazivamo islamskom civilizacijom. Naprimjer, slično kao što su latinski i grčki jezik bili *lingua franca* rimskog svijeta, tako je i arapski jezik imao primat u islamskom svijetu. Izučavanje arapskog jezika kao jezika Kur'ana jedna je od prvih grana znanosti koje su se razvile u islamskom svijetu, a prije osnivanja zvaničnih obrazovnih institucija – medresa, džamije su bile centri obrazovanja. Obrazovanje i opismenjavanje bilo je dostupno širokom sloju ljudi, nasuprot Evropi, u kojoj su tada pismeni bili samo svećenici. Širenje islama i islamske civilizacije doprinijelo je da se tada poznati Svijet upozna s nekim kulturama koje su danas prihvaćene kao zajedničke: naranča, špinat i patlidžan nisu bili široko poznati u Evropi prije islama. Muslimani su zaslužni i za širenje namirnice koja je danas u svakodnevnoj upotrebi – šećera, čemu svjedoči i porijeklo riječi šećer od arapskog *sukkar*. Šećer je bio ograničen samo na istočne dijelove Azije sve dok ga muslimani nisu proširili do Sicilije i Španije. Čitajući knjigu doznajemo i o drugim doprinosima muslimana: u proizvodnji parfema, u razvoju prirodnih nauka – el-Battani, jedan od najvećih muslimanskih astronoma, naprimjer, odbacio je Ptolomejeva objašnjenja o nepravilnim kretanjima planeta, fizičari Ibn Hejsam i el-Kindi uveliko su doprinijeli i proširili dotadašnja znanja iz domena fizike. Muslimani su na jednom mjestu okupili znanja Kine, Indije, Perzije, Rima, Grčke i Bizanta. Nisu bili isključivi i nisu odbijali znanja samo zato što su dolazila od nemuslimana. Naprotiv, oni su prevodili djela i težili da ovladaju dostignućima svojih prethodnika i da ih unaprijede. Još jedna oblast izučavanja koja se i danas zove po svojoj arapskoj inačici jeste alhemija, čijem su razvoju također doprinijeli muslimani. Danas su na Zapadu više-manje poznati matematičar i astronom Omer Hajjam (možda više kao književnik), zatim ljekari Ibn Sina i Razi, čiji su doprinosi razvoju medicine korišteni do savremenih doba u Evropi. Jedna od zanimljivosti jeste i veliki doprinos islama položaju žena, koje postaju ravnopravni članovi zajednice pa se javljaju i imena žena naučnica, naprimjer beduinka Zejneb bavila se medicinom. Posljednji aspekt kojim se djelo bavi jesu književnost i umjetnost. Književnost je vrlo rano postala respektabilna i javljaju se pjesnici i pjesnikinje koji pjevaju prvo na arapskom a onda i na perzijskom jeziku. Na arapskom su nastala djela *Hiljadu*

i jedna noć i *Kelila i Dimna*, kao najpoznatiji primjeri, a perzijski je jezik djela Hafiza Širazija i Mevlane Dželaludina Rumija, koji su ostavili neizbrisiv utjecaj na zapadne književnike kao što su Goethe, Gibbon i Emerson.

Gradnjom džamija – mjesta za molitvu i vladarskih palača muslimani su ostavili svoj trag i u arhitekturi. I danas u Španiji postoje džamija u Kordobi i palača Alhambra kao svjedoci islamske umjetnosti. Često su zanemarene i marginalizirane druge grane umjetnosti koje su muslimani njegovali: kaligrafija i oslikavanje knjiga prednjače među njima. U islamu nije dozvoljeno slikanje likova, pa su muslimani svoj talenat izražavali kroz krasopis pri ispisivanju knjiga te ukrašavanje stranica različitim biljnim motivima. Pred kraj knjige nalazi se poglavlje koje govori o Osmanlijama, posljednjoj velikoj muslimanskoj dinastiji i njihovim doprinosima, a u posljednjem poglavlju dat je sintetički pregled muslimanskog doprinosa renesansi i to u različitim oblastima nauke i umjetnosti.

Ovo djelo napisano je kao sinteza do tada objavljenih djela zapadnih učenjaka, mahom muslimana porijeklom, koji su se bavili različitim aspektima islamske civilizacije. Također, knjiga je napisana iz muslimanske perspektive ali se oslanja na djela zapadnih učenjaka kako bi muslimanski doprinos renesansi postao sastavni dio opće, svjetske historije. Razloge za to što se doprinos muslimana ne tretira dovoljno često u nauci treba tražiti u trenutnoj situaciji u muslimanskom svijetu, koja ne pruža baš mnogo mogućnosti za bavljenje naučnim radom, a, s druge strane, zapadna nauka je previše *evropocentrična*. Ova studija dopuna je sličnim tekstovima koji pokušavaju rasvijetliti doprinose islamske civilizacije, među kojima se ističu radovi Ismaila al-Faruqija. Ona je dobro polazište za čitatelja koji ima malo predznanja koje želi proširiti. Reference date u fusnotama i u bibliografiji odlično su polazište za nekoga koga zanima samo jedan aspekt muslimanskog doprinosa. Krajem 2019. godine iz štampe je izašlo i ćirilčno izdanje ovog djela, u izdanju Balkanskog centra za Bliski istok, Beograd uz podršku Centra za napredne studije, Sarajevo.

Emina Mostić